

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศไทยไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่ใช้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เป็นพื้นฐานทำให้การเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวของเมืองของกรุงเทพมหานครเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ และโครงสร้างความเป็นชุมชนก็ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างก้าวกระโดด จากสังคมเดิมที่มีการใช้ชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกันกลายมาเป็น “สังคมสมัยใหม่” (modern society) ที่มีการใช้ชีวิตในระบบของการแข่งขันภายใต้กระแสวัฒนธรรมบริโภคนิยม โดยที่ไม่มีการเตรียมพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนไปสู่รูปแบบ สังคมสมัยใหม่ ทำให้ความเป็นมิตรฉันท์เพื่อนบ้าน (neighborliness) เลือนหายไป และความผูกพันกันในละแวกบ้าน (neighborhood) เป็นไปอย่างผิวเผิน สามารถเห็นได้จากการที่ผู้คนทั่วไปในสังคมเมืองพบปะสังสรรค์กันในลักษณะญาติมิตรสหายน้อยลง อีกทั้งบ้านก็กลายเป็นเพียงสถานที่พักผ่อนหลับนอนยามค่ำคืนเนื่องจากผู้นิยมใช้เวลายามว่างพักผ่อนตามห้างสรรพสินค้าและแหล่งบันเทิงเจริญที่โดยมากแล้ว มีแต่การคบหากันอย่างผิวเผิน ทำให้บุคคลเกิดความอ่อนแอทางจิตใจและขาดการยึดเหนี่ยวต่อตนเอง ต่อครอบครัว รวมถึงต่อท้องถิ่นและชุมชนหรือสังคม จนบุคคลจำนวนมากกลายเป็นคนไร้ราก (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2551) เมื่อบุคคลไร้ราก สังคมจึงไร้แกนและอ่อนแอลง จนหลายภาคส่วนพยายามแก้ปัญหาด้วยการเติมภูมิคุ้มกันทางสังคมเพื่อให้สังคมเข้มแข็งขึ้นโดยมุ่งเน้นการแก้ปัญหาจากฐานรากของสังคม อันได้แก่ ครอบครัวและชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพของละแวกบ้านเป็นองค์ประกอบสำคัญ ทั้งนี้ สภาพแวดล้อมทางกายภาพจัดเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่สามารถใช้แก้ไขสถานการณ์ข้างต้นได้ ในลักษณะของการช่วยส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ อันจะนำไปสู่ความเป็นมิตรฉันท์เพื่อนบ้าน เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสม มีส่วนช่วยให้โอกาสของการพบปะกันโดยบังเอิญ (passive contact) เกิดขึ้นได้มาก ซึ่งการพบปะกันโดยบังเอิญนี้ เฟสติงเจอร์ (Festinger อ้างถึงใน พันธุดา บุญเหลือหล่อ, 2523) ได้สรุปไว้ได้ว่า เมื่อบุคคลพบปะกันมากขึ้นก็มีแนวโน้มที่จะมีการสร้างปฏิสัมพันธ์ต่อกันไม่ว่าจะด้วยการใช้วจนะภาษาหรืออวจนะภาษาตามแต่สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย สภาพจะ

แวดล้อมที่เหมาะสมกับความต้องการของบุคคล เป็นปัจจัยสำคัญในการที่บุคคลจะตัดสินใจที่จะเข้าไปใช้พื้นที่ หรือเริ่มทำกิจกรรมในพื้นที่นั้น ๆ เช่นกัน ประเด็นปัญหาและแนวความคิดดังกล่าว

การศึกษาหมู่บ้านจัดสรรในเขตกรุงเทพมหานครเบื้องต้น ในฐานะที่หมู่บ้านจัดสรรในเขตกรุงเทพมหานครถือเป็นชุมชนรูปแบบหนึ่ง ทำให้พบว่าอีกหนึ่งปัญหาที่สำคัญที่ทำให้หมู่บ้านจัดสรรในประเทศไทยขาดความเป็นมิตรฉันท์เพื่อนบ้าน โดยแต่ละหมู่บ้านขาดการบริหารจัดการหมู่บ้านที่ดี โดยถึงจะมีการจัดตั้งนิติบุคคลหมู่บ้านจัดสรรแต่ขาดความเข้มแข็ง หลายหมู่บ้านที่เข้าไปทำการสำรวจไม่มีเม็ดเงินนิติบุคคลหมู่บ้านจัดสรร และอีกหลายหมู่บ้านที่คนในหมู่บ้านไม่ให้ความร่วมมือต่อกันนิติบุคคลฯ เพราะขาดความชัดเจนในการบริหารจัดการ ด้วยประเด็นปัญหาและปัจจัยแวดล้อมเหล่านี้ทำให้เกิดคำถามวิจัยที่ว่า การออกแบบและการจัดการสภาพแวดล้อมในลักษณะใดจะสามารถเพิ่มปฏิสัมพันธ์และความเป็นมิตรฉันท์เพื่อนบ้านในชุมชนหมู่บ้านจัดสรรได้

จากความเป็นมาของสภาวะข้างต้นจึงนำมาสู่ความสำคัญและจำเป็นในการวิจัยครั้งนี้ ภายใต้เงื่อนไขของความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยสำคัญทั้งสองประการ ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางกายภาพและปฏิสัมพันธ์ ทั้งนี้ผู้วิจัยคาดหวังว่าผลการวิจัยที่ได้จะนำมาซึ่งความชัดเจนในการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนหมู่บ้านจัดสรรซึ่งเป็นเสมือนภาพสะท้อนของสังคมไทยท่ามกลางวิกฤติของกระแสบริโภคนิยม ด้วยการแสดงให้เห็นถึงเทคนิควิธีการออกแบบชุมชนหมู่บ้านจัดสรรที่สามารถส่งเสริมให้เกิดภาวะความเป็นมิตรฉันท์เพื่อนบ้านเพื่อเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมไทยอย่างยั่งยืน

1.2 คำถามในการวิจัย

1. การออกแบบ การบริหารจัดการสิ่งแวดลอมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ และความเป็นมิตรฉันท์เพื่อนบ้านควรเป็นอย่างไร
2. องค์ประกอบทางกายภาพอะไรบ้างที่ส่งผลกระทบต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน
3. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ปฏิสัมพันธ์ และความเป็นมิตรฉันท์เพื่อนบ้านมีความสัมพันธ์กันอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาลักษณะการออกแบบ และการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์และความเป็นมิตรฉันท์เพื่อนบ้าน
2. ศึกษาสภาพปัจจุบันของการมีปฏิสัมพันธ์และความเป็นมิตรฉันท์เพื่อนบ้าน
3. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ปฏิสัมพันธ์ และความเป็นมิตรฉันท์เพื่อนบ้าน
4. เสนอแนวทางการบริหารและออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพในชุมชนหมู่บ้านจัดสรรที่เอื้อให้คนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ที่จะนำมาซึ่งความเป็นมิตรฉันท์เพื่อนบ้าน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้แบ่งขอบเขตของการศึกษาออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ขอบเขตของการศึกษาด้านเนื้อหาและขอบเขตของการศึกษาด้านพื้นที่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1) ศึกษาตัวแปรต้นคือ ลักษณะการออกแบบองค์ประกอบของหมู่บ้านจัดสรรที่สามารถกำหนดสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ ได้แก่ ผังโครงการ พื้นที่หน้าบ้าน ภูมิสถาปัตยกรรม และสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีลักษณะปลีกย่อยที่นำมาศึกษาดังนี้ (ภาพที่ 1.1)

1.1) ผังโครงการ ศึกษาตามแนวคิดของพันธุดา บุญเหลือหล่อ (2523) ประกอบกับสมิทซ์และโอ๊คส์ (Schmitz and Oakes, online, 2004) ที่แบ่งลักษณะผังเป็นแบบตาราง (grid) แบบปลายตัน (cul de sac) และแบบผสม (mix plan)

1.2) พื้นที่หน้าบ้าน ศึกษาที่ว่างระหว่างบ้านกับถนนตามแนวคิดของวัตสันและคณะ (Watson and others, 1996) และศึกษารูปแบบเฉลียงกับรั้วตามแนวคิดของ พลาสและลีวิส (Plas and Lewis, 1996)

1.3) ภูมิสถาปัตยกรรม ศึกษาทางเดินเท้าตามมาตรฐานสถาบันวิศวกรจราจร (The Institute of Traffic Engineers, 2002) ศึกษาสวนสาธารณะตามมาตรฐานของกรุงเทพมหานคร ปี2541 มาตรฐานการพัฒนาที่อยู่อาศัย (Time-saver standards for

residential development) ของเดอ ชีแยร่า (De Chiara, 1984) ข้อกำหนดเกี่ยวกับการจัดสรรที่ดินกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2544 และแนวคิดของสมณฑชัย โจรณะสมิต (2542) และศึกษาด้านไม้ประดับถนนกับเครื่องตกแต่งถนน อันได้แก่เครื่องควบคุมการจราจร ที่ให้ร่มเงา และไฟฟ้า ตามมาตรฐานการพัฒนาที่อยู่อาศัย (Time-saver standards for residential development) ของ ชีแยร่า (Chiara, 1984)

1.4) สิ่งอำนวยความสะดวก ศึกษาศิลปะ สระว่ายน้ำ ที่ออกกำลังภายในร่มและกลางแจ้ง พื้นที่นั่งทานอาหาร ห้องประชุม ตามแนวคิดของสมณฑชัย โจรณะสมิต (2542) ประกอบกับมาตรฐานที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมของการเคหะแห่งชาติ พ.ศ. 2529

2) ศึกษาดูแบบตามคือ ลักษณะปฏิสัมพันธ์ ได้แก่ การพบปะระหว่างเพื่อนบ้าน การไปมาหาสู่กันระหว่างเพื่อนบ้าน และการเข้าร่วมกิจกรรมหมู่บ้าน

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

1) เป็นหมู่บ้านในระดับราคาสูง คือราคาตั้งแต่ 7 ล้านบาทขึ้นไป ธนาคารอาคารสงเคราะห์ (อ้างใน พิรภัทร์, 2548) เนื่องจากผู้อยู่อาศัยในหมู่บ้านราคาในระดับสูงมีแนวโน้มที่จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันต่ำที่สุด ด้วยเหตุที่มีภารกิจภายนอกหมู่บ้านมาก

2) เป็นโครงการขนาดเล็กที่มีจำนวนหน่วยพักอาศัยไม่เกิน 100 หน่วย เนื่องจากไม่มีความซับซ้อนและปัจจัยแทรกสอดมาก ทำให้ง่ายต่อการเข้าทำการศึกษา

3) เป็นโครงการหมู่บ้านจัดสรรในเขตกรุงเทพมหานครรอบนอก อันได้แก่ เขต มีนบุรี หนองจอก ดอนเมือง ลาดกระบัง ตลิ่งชัน บางขุนเทียน หลักสี่ คลองสามวา บางบอน และ ทวีวัฒนา เนื่องจากคนในกรุงเทพมหานครชั้นในมีแนวโน้มที่จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันต่ำ ด้วยเหตุที่มีข้อจำกัดทางกายภาพมาก

4) เป็นโครงการหมู่บ้านจัดสรรใหม่ที่จดทะเบียนในช่วงปี 2546-2548 เนื่องจากจะมีคนเข้าอยู่อาศัยแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี ซึ่งน่าจะเริ่มมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และผู้พัฒนาโครงการหมู่บ้านจัดสรรมักจะส่งมอบการบริหารหมู่บ้านให้แก่นิติบุคคลหมู่บ้านจัดสรรในระยะ 2-3 ปีหลังจากจดทะเบียน ดังนั้น การศึกษาจะได้ครอบคลุมทั้งหมู่บ้านที่บริหารโดยผู้พัฒนาโครงการฯ และหมู่บ้านที่ศึกษาจะผ่านการบริหารหมู่บ้านโดยนิติบุคคลฯ มาแล้วระยะหนึ่ง

1.5 สมมติฐานในการวิจัย

การออกแบบและการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มุ่งสู่การสร้างปฏิสัมพันธ์จะสามารถช่วยส่งเสริมความเป็นมิตรฉันท์เพื่อนบ้าน

1.6 นิยามคำศัพท์เฉพาะ

1) ความเป็นมิตรฉันท์เพื่อนบ้าน (neighborliness) หมายถึงการที่เพื่อนบ้านต่างมีความปรารถนาดีต่อกันอันเป็นลักษณะหนึ่งของรูปแบบทางสังคมที่สามารถวัดได้จากระดับความรู้สึกรู้สึกที่มีต่อกันของบุคคลต่อบุคคล และบุคคลต่อกลุ่ม

2) ละแวกบ้าน (neighborhood) หมายถึงบ้านและที่ดินส่วนบุคคล รวมถึงส่วนที่เป็นสาธารณะ ซึ่งมีการใช้รับรู้ถึงพื้นที่และมีการครอบครองอาณาเขต ร่วมกันภายในโครงการหมู่บ้านจัดสรร

3) ปฏิสัมพันธ์ (interaction) หมายถึง การทำกิจกรรมระหว่างกันของผู้อยู่ในหมู่บ้าน เช่น การพบปะ การทักทาย การส่งยิ้ม การไปมาหาสู่ การเข้าร่วมกิจกรรมหมู่บ้าน เป็นต้น

4) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ที่อยู่ภายในชุมชนหมู่บ้านจัดสรร

5) ความถี่ในการมีปฏิสัมพันธ์ หมายถึง จำนวนครั้งของการมีปฏิสัมพันธ์

ภาพที่ 1.1

ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

